

MAGYARORSZÁG

SZENT LÁSZLÓ KIRÁLY IDEJÉBEN.

JOGTÖRTÉNETI RAJZ.

IRTA

NÉMETH PÉTER

KIR. KURIAI BIRÓ.

FELOLVASTATOTT A «SZENT LÁSZLÓ» TÁRSULATNAK 1895. DECZ. 10-ÉN
TARTOTT KÖZGYÜLÉSÉN.

BUDAPEST

1895.

László megválasztatása.

«Az ezerhetvenhetedik évben, Géza király halálának hallatára — ezek a bécsi krónika szavai — a magyar nemesek teljes sokasága eljött öcséséhez, Lászlóhoz, és őt egy lélekkel, közkivánsággal, egyhangú akarattal, egyetértőleg megválasztották a királyi kormány elfogadására, vagyis inkább kényszerítették őt arra, szerető és sürgető könyörgéssel. Mert mindnyájan tudták felőle, hogy fel van ruházva az erények tökéletességével, hogy katolikus hitű, kiváló kegyességű, bőkezű az ajándékozásban és kitűnő az irgalomban. Úgy ragyogott, mint a hajnali csillag a köd közepette, eloszlatva az undok sötétséget, és a mint a teli hold ragyog a maga idejében vagy mint a fénylő nap, úgy világított népe előtt».

László akkor harmincz éves volt. Már 1068-ban, 19 éves korában harczolt győzelmesen Salamon és Géza seregeivel a bessenyők ellen. Később Belgrád ostrománál és bevételénél vett részt. Midőn pedig Géza és Salamon király között kitört a viszály, 1074. évben márczius 14-én, a mogyoródi véres harcnak ő volt a főintézője és neki köszönhető Géza a győzelmet, s azzal együtt a koronát.

A páratlan vitézség híre már megválasztatása alkalmával diszitette Lászlót. S ha még hozzá vesszük azt, hogy a krónikák és legendák egyhangú tanusága szerint «erős karú, gyönyörű ábrázatú volt, ki magas termetével más emberek felett egy fejvel kitűnt és kinek mint az oroszláznak izmos tagjai voltak»,

könnyen érthetjük azt a lelkesedést, melylyel nemzete őt a királyi trónra emelte.

De szüksége is volt hazánknak ilyen providentialis egyéniségre, mely minden irányban egyaránt kimagasló, vezérszerepre hivatott volt.

Belviszályok.

A népvándorlás közben alakult államok mindegyikében találkozunk azzal a jelenséggel, hogy az egyes kiváló vezetők által egységessé összeforrasztott államalakulatokban, az utódok osztozkodási vágya belháborúkat támasztott. Lehet, hogy a germán népeknél szokásos egyenlő részben való osztozkodás eszméje, mely Nagy Károly birodalmának feloszlását annyira sietteté, hozzánk is áthatott, lehetett más ok is, de tény, hogy Szent István halála után Magyarországon, Péter és Aba Sámuel, Endre és Béla, Béla és Salamon, Salamon és Géza trónviszályai, fokozva a pogány vallás hiveinek fondorkodásai által, 1038-tól 1077-ig, negyven éven át folytonos forrongásban tartották a nemzetet. Trónkövetelők, és ha a szerencse elhagyta, koronás királyok is, külföldre fordultak segítségért és hol a német római császárnál, hol a pápánál, hol a görög császárnál kerestek politikai támaszt, erkölcsi és anyagi segélyt. Természetesen a segélyül hívottak mindegyike iparkodott a megadott, vagy csak ígért támogatás fejében Magyarországot politikai befolyása alá vonni, sőt kifejezetten is különböző jogcímek alapján fenhatósága alá szorítani. Megtámadták a határvidékeket és az ország belsejébe is hatoltak olykor portyázásaik közben, magukban és szövetségben, németek, bessenyők, görögök, csehek és más szláv törzsek.

Ilyen előzmények után vette kezébe László a mindenképen gyengített ország kormányzását. Megválasztatása alkalmával szemközt találta magát Salamon koronás királylyal, ki igényét az ország kormányzására némi haderővel is fentartotta.

Salamon ellen-király.

Kezdetleges államokban, a milyen Magyarország is akkor volt, a nép hajlandó ugyan az akaratával megegyező erőszaknak is bizonyos jogosultságot tulajdonítani; de másrészt, ha már jogalkotó tényekről van szó, a külső formalitásokhoz a legmerekebben ragaszkodik. Áll ez úgy a magán, mint a közjogra nézve. A római és germán per legrégebb idejében pervesztessé lesz a fél, ha a szabályszerű formulák elmondásában egy szót elvét; a közjogi aktusoknál egyes szertartásoknak legpontosabb megtartását követeli a nemzet attól, ki törvényes hatalmat akar gyakorolni. Király csak az, ki meg van koronázva, meghatározott formák között; lovag csak az, ki lovaggá avatott. Hogy Magyarországon akkor is a koronázásra igen nagy súlyt fektettek, mutatja Gézának nehéz helyzete Salamon, formászerűleg megkoronázott királylyal szemben, kinek igényét fegyveres erővel teljesen elnyomni és elenyésztetni nem lehetett és a ki megkoronáztatása alapján fellépésének jogszerűségét mindig vitatta.

László megkoronáztatása.

Lászlónak helyzete Salamonnal szemben ugyan könnyebb volt, mert már előde Géza a nemzet legnagyobb részének hozzájárulásával megkoronáztatta magát. De László mégis ezen nagy közjogi jelentőségű aktust, megkoronáztatását — ha a krónika elbeszélésében bizhatunk — nem tartotta jogszerűnek, míg Salamon királynak kifejezett lemondását a trónról meg nem szerzi. Úgy látszik, hogy e lemondásra az ország nagyjai is fektettek súlyt, nemcsak László királyi hatalmának jogszerű megalapítása végett, hanem azért is, mert ha Salamon lemond igényeiről, ez által László, az országnak eddig neki meg nem hódolt, nem nagy, de határszéli fekvésénél fogva fontos részének tényleges birtokába is jut. Salamon évi járadék fejében csakugyan lemondott, mire László magát — az időpont nem bizonyos — megkoronáztatta.

Valószínűleg akkor történt, némelyek kombinációja szerint, a pápa által és a Dukas császár által küldött két korona egyesítése a mai szent koronává, mintegy annak jeléül, hogy a magyar királyságot a kelet és nyugat elismeri. Akkor helyeztetetett a latin korona felső ívének keresztül törésével mindkét korona fölé a kereszt is, mutatván, hogy a kereszténynyé lett Magyarország senkinek fenhatósága alá nem tartozó, független, önálló állam.

László trónralépése, a megválasztatásában nyilvánult nemzeti közakarát folytán tényleg már előbb létesült ugyan, de László királyi méltósága csak most ragyogtathatta át a maga teljességében a nemzet egész lényét, és szerepelhetett egész politikai súlyával az ország kül- és belviszonyaiban.

Nevezetesen az ország külpolitikájának sikerére lényeges befolyást gyakorolt a koronának öntudatos, kiváló, erős nemzeti érzelmű férfira szállása.

Viszony a német-római birodalomhoz.

A római császárság eszméje a középkorban a német-római császárokat buzdította a viláგuralomnak újabb constructiójára. Erre minden eszközt megragadtak. A legkülönbözőbb címeken beleavatkoztak az összes szomszédok állami viszonyaiba; dán, lengyel, cseh, francia, olasz földön harezoltak vitézeik; a kelet-római császárokkal kivántak mint római imperatorok alku-dozni; szóval az imperium mundi igényével léptek fel. Hogyne avatkoztak volna Magyarország viszonyaiba, hogyne kivánták volna Magyarországot is, sőt ezt első sorban, a német-római császár hűbéres államává tenni, hisz szomszédságból, az uralkodó házzal fennálló rokoni viszonyból, a hűbéres függésnek egyes trónkövetelők által kifejezetten történt elismeréséből, a nyugati civilisatiónak Németországon keresztül, legtöbbsnyire német közvetítés mellett történt beplántálásából az ő és államférfiaik nézete szerint mintegy szükségszerűen folyt Magyarországnak a német-római birodalom alá való rendelése.

Hogy mindezek daczára Magyarország önálló független állam maradt, annak több oka van. Legfőképen akadályozta a beolvasztást a magyar népnek erős nemzeti érzése, mely László egyéniségében hatalmas támaszt birt. A német-római császárok is épen ezen, Magyarországra válságos időben, a pápákkal folytatott küzdelem által teljesen el voltak foglalva. Talán erősbitette a nemzetnek ellenállási képességét a szomszéd keletrómai császárság is, mely a német-római császársággal és törekvéseivel szemben természetszerű, és később a vallási schisma által még élesbitett ellentétben állott.

Ezen ellentét folytán a byzanczi birodalmat, gyengesége daczára mindazok keresték fel, kik a német-római császárok hatalmi köréhez, az egységes imperium vonzerejénél fogva, több-kevesebb erővel sodortattak. Még Hugó Capet is, a francia nemzeti királyság megalapítója, Róbert fia számára megkérte a byzanczi császárnak, a szent birodalomnak, leányát. Talán nem téved a mi hagyományunk, ha combinálja, hogy Géza király nemcsak a német-római császárságnak, hanem a másik világhatalom, a pápa kívánságai ellen is keresett a byzanczi udvarnál támogatást.

Viszony a pápához.

A két kard theoriája, az egyház mint a lelkiek, a császár mint a világiak feje, volt akkor napirenden. Ismeretes e tan híveinek további fejtegetése, hogy az egyház feje fejedelem, de még ezenfelül felkenvén és koronásván az uralkodókat, ő adja a koronát, a királyi és császári méltóságot, fölötte áll tehát az uralkodóknak is.

A történetben nyomát találjuk, hogy a két kard theoriája további fejleményeivel együtt Magyarországon is keresett megvalósulást. VII. Gergely levelét birjuk, melyben Géza király elismerését és támogatását a pápai fenhatóság elismerésétől tette függővé. A hagyomány szerint Géza király ezen törekvésekkel szemben fordult a byzanczi császárhoz koronáért, melyet

Dukas Mihály császár neki megküldvén, azzal meg is koronázta magát. Nem mulasztotta azonban el Géza, hogy ugyanekkor a nyugati keresztény egyházhoz, a római katolikus hithez való ragaszkodását is kifejezze az által, hogy megkoronáztatása alkalmából, gazdag adományozással Barsban apátságot alapított.

Midőn László megválasztatásának híre VII. Gergely akkori pápához jutott, ez Nehemiás esztergomi érsekhez intézett levelében ezeket mondá: «A királyt szólítsd meg, tudtára adván és tanácsolván neki, hogy világosabban fejezze ki alkalmas követei által a maga akaratát s az apostoli szék iránt köteles buzgalmát. Így fog aztán megtörténni, hogy mi neki kegyelmesen válaszolni és teljes szeretettel és jóakarattal fogjuk kimutatni az ő és egész birodalmának javára szolgáló apostoli törekvésünket».

Habár ezen felhívásban nem foglaltatik nyíltan a kívánság — mint az Gézával szemben történt — hogy László ismerje el a pápának világi fenhatóságát, mégis László e felhívásnak nem felelt meg, követeket nem küldött, mit a pápának egyik 1079-ben kelt leveléből is tudunk.

Ettől azonban eltekintve, László és az egyház között a legjobb egyetértés forgott fenn; László támogatta VII. Gergelyt a IV. Henrikkel lefolytatott küzdelmében, a legalis pápa pártját el nem hagyta, és a katolikus hitnek, a vallásosságnak valódi bajnoka volt. A pápa nem erőszakolta a hűbéri viszony elismerését és midőn óhajtása e tekintetben nem teljesült, abba hagyta a kérdés feszegetését, sőt egész tekintélyével támogatta Lászlót.

István király szentté avatása.

E kölesönös jóakarát folyománya volt, hogy Gergely pápa már az 1081-ben tartott synoduson avatta szentté István magyar királyt, mire 1083-ban csakugyan megtörtént szent István holttestének felemelése a székesfehérvári sirboltból.

Ennek az eseménynek a jelentőségét alig méltathatjuk ma

kellően. De ha figyelembe vesszük, hogy az ilyen ünnepélyes szentté avatás addig alig fordult elő, ha figyelembe vesszük, hogy az újonnan megtért magyar nép rajongása nem találhatott, nemzeti szempontból is, tiszteletére és szeretetére méltóbb emléket, mint szent Istvánét: meg fogjuk érteni, hogy István király szentté avatása és holttestének kiemelése nemcsak egyházi szempontból, hanem az ország beléletének szempontjából is elsőrangú esemény volt, mely László uralkodásának fényét, tekintélyét ki- és befelé annyira emelte és erősítette, hogy az azon évben fogságba vetett Salamon királyt is veszély nélkül szabadon bocsáthatta.

Magyarország politikai függetlensége.

László Magyarország politikai függetlenségét, mint láttuk, minden irányban fentartotta. Gyarapította azonban a királyi hatalmat a belső engedtlenséggel szemben is. Salamon, szabadonbocsátása után ismételt kísérleteket tett a belbéke megzavarására, külföldi szövetségeseket is keresett. László e zavarokat mindig elfojtotta és a királyi hatalom egységét az országban fényesen még a megtámadás lehetősége fölé is helyezte. Egy gyúponban szedvén össze a nemzet erejét, a megerősödött egységes királyi hatalommal és harcziás népével kifelé is tekintélyt szerzett a magyar államnak. Nemesak hogy a kül-ellenségek minden támadását visszaverte, hanem alatta Magyarország területe is gyarapodott. Ő kezdette azta bölcs politikát, mely az ő uralkodása alatt Magyarországot minden európai kérdésben számot tevő politikai tényezővé emelte és később, bár csak rövid időre, világhatalommá tette. Az ország határait Csehország és Németország felé biztosította, a cseh, de különösen a lengyel ügyekbe elhatározólag befolyt, a német viszonyokat ügyesen saját országának előnyére aknázza ki. Zvonimir horvát király halála után, özvegyének — László testvérének — hívására ennek birodalmát elfoglalta és Magyarországba bekebelezte, mely eseménynek nagy horderejét az is mutatja, hogy Zarában,

hová pedig László be sem hatolt, időhatározás gyanánt említették, «a mikor Vlatislav magyar király Horvátországot megtámadta, s abban unokaöcsesét, Álmost, királylyá tette».

A magyar király közjogi állása.

Magyarország állásának és tekintélyének a külpolitikai viszonyokban történt megszilárdításával karöltve járt az ország belügyeinek fejlődése. A magyar királynak közjogi állása és hatalmi köre lényegesen más volt, mint a nyugati szomszédországok fejedelmeié. Amott a feudalis viszonyok jelentékenyen korlátozták a királyi hatalmat. A német-római császárnak császári állásából kifolyólag ugyan voltak nevezetes előjogai és kiváltságai, de hatalma csak annyi volt, a mennyit megválasztatása és koronázása előtt birt, fegyveres erejét saját jövedelméből fizette, és hűbéreseinek hadai felett csak névleg rendelkezett. A feudalis urak a földdel együtt valóságos souverénitást birtak. Saját földjükön ők szolgáltattak igazságot, az övék volt minden, a mi területükön találtatott, ember, termés, növény, jövedelem. Annyira ment ez, hogy még a császár is, ha pl. bajor ellen akarta a kiközösítést (Acht) kimondani, ezt csak bajor földön tehetette.

Az évszázadokon át meggyökeresedett magyar felfogás szerint — ez a magyar jogtörténet tanítása — a korona a honfoglalás alapján az összes földbirtokot képviselte, és a szent koronának az ingatlanokra vonatkozó jogán (jus regium) keletkezett egész régibb magánjogi rendszerünk, az adományozás és öröklés, mindaddig, míg a forgalom fejlődésével és az ősiség eltörlésével a legújabb időkben gyökeres változás be nem állott. László idejében az első foglalás és adományozás által aránylag kevés ingatlan lévén magán-emberek részére lckötvé, a király tényleg a földbirtok legnagyobb részének tulajdonosa volt, annak haszna és jövedelme őt illette. Már csak ez az egy körülmény, hatalmának óriási túlsúlyt adott, minden más hatalommal szemben az országban.

Azonfelül az összes hadi erő a király rendelkezésére állott. Ez a hadi erő pedig magában foglalta az egész nemzetet, és a gyakori háborúk megszokottá tették a királyi parancs elismerését, mely parancs alól senki sem vonhatta ki magát.

A király törvénykezési hatalma kiterjedt az ország minden szabad lakosára. És ha a király személyesen nem is intézhette el akkor sem az összes pereket, az általa kijelölt egyének gyakorolták a bírói tisztet.

Még az egyház embereire is kiterjedt a király hatalma. Ő alapítja a püspökségeket, a monastorokat, ő ad nekik javadalmazást és a törvények szerint világi dolgokban kifejezetten király ítélőszéke alá tartoznak a papok és püspökök. László király pedig zsinatot tart, mint tartotta Ottó császár Rómában.

A királynak ilyenképen körülvonalmazott hatalmát László kimagasló egyéniségével teljesen el is foglalta és valósággal gyakorolta. Hatalmas oligarchák, milyenek a későbbi századokban hazánk kárára végzetes szerepet vittek, még nem voltak. A trónkövetelők, a valóságos királyi hatalom és Lászlónak minden más egyén felé kiemelkedő személyisége mellett eltűntek. De másrészt a királyi hatalomnak ezen telje a maga részéről sem csapott át a végletekbe, a király és nemzet között még csirái sem voltak ama hareznak, mely az arany-bullában később befejezést nyert.

A nemzet szereplése.

A nemzet főemberei László idejében már szerepelnek az írásba foglalt törvények meghozatalánál. Szent István király, ki a kereszténységet, a nyugati intézményeket behozta a magyar nemzet körébe, törvényeiben a maga személyében beszél. Ő rendelkezik, ő szervez. Ez természetes. A nemzet nagy része az új intézményekhez nem járult, azokat nyiltan ellenezte.

László korában a nemzet ezeket az új institutiókat magába felvette, a kereszténységbe és az állandó letelepedés által igényelt szervezetbe beleilleszkedett, s most már maga kívánta

vissza a törvényhozásban azt a részét, melyet a fejedelmek alatt kétségtelenül gyakorolt.

László törvényhozása.

Három törvényt tulajdonít a Corpus Juris Hungarici című gyűjtemény Lászlónak. Az újabb kutatások kimutatták ugyan, hogy a Corpus Jurisban foglalt szöveg hiányos és hibás, hogy e törvényeknek helyesbített szövege is, a mint az ma előttünk van, nem szószerint az a szöveg, mely László király idejében iratott, hogy továbbá e három törvény idejének hozatala bizonytalan, sőt a tudósok egyetértőleg csak az I. és II. törvényt teszik László idejére, a III. törvény a túlnyomó nézet szerint Salamon idejére (1063) esik: azonban mindamellett annyi constatalható, hogy a reánk jutott szöveg a László korában hozott törvényeket többé-kevésbé hű leírásban, illetve átírásban tartalmazza. Az akkori jogállapot ismertetése alapjául tehát elfogadhatók e törvények, a mennyiben tartalmuk más hasonlóké kétségtelen adatokkal támogatva van, vagy legalább megczáfolva nines.

László király mindhárom végzeményének bevezető sorai-
ban világosan fel van említve, hogy a királyon kívül, más személyek is részt vettek e törvények hozatalában. A harmadik végzemény — melynek keletkezését legtöbbször Salamon király idejére teszik, — még csak általánosságban mondja: «e törvényt hozták,» miből kitűnik, hogy nem a király egyedül hozta.

László törvényei.

A kétségtelenül László király idejére eső, a Corpus Jurisban második helyen előforduló, de minden valószínűség szerint előbb hozott decretum már így kezdődik: «Kegyes László király idejében, mi, Magyarország összes főemberei összejöttünk a Szent-hegyen» — valószínűleg Pannonhalmán — «és keresztük, mikép lehessen a rossz emberek törekvését megakadályozni és nemzetünk ügyeit előmozdítani.»

Az elsőnek felvett végzemény pedig egész pontossággal

mondja: «Urunk és Üdvözítőnk Jézus Krisztus uralma alatt, megtestesülése 1092. évének május 21-én Szabolcs várában szent zsinatot tartottak, Lászlónak, a magyarok igen keresztény királyának elnöklete alatt, birodalmának összes püspökei és apátai, valamint főemberei az egész papságnak és népnek bizonyosságával.» Ezen főemberek alatt azokat kell érteni, kik vagyonuk által kitűnnek, kik a királynak szolgálatokat tettek, és végre valószínűleg azokat az idegenből bejött nemeseket és főpapokat is, kik itt letelepedvén, a nemzethez tartozóknak magukat is tekintették.

A László uralkodása alatt hozott törvények, úgy a világiak, mint az egyháziaknak jogviszonyait szabályozzák, kivéve természetesen a tisztán papi functiókat. Megegyeznek az összes azon korbéli törvényekkel és jogkönyvekkel abban, hogy főleg, sőt azt lehet mondani kizárólag, büntető intézkedéseket tartalmaznak.

Vagyonbiztonság megszilárdítása.

A lefolyt évek belháborúi szükségszerűen magukkal hozták a vagyon elleni támadások szaporaságát. Első sorban tehát a vagyonbiztonságot kellett helyreállítani. Már a III. decretum első cikkében elhatározzák, hogy a király kiküldötte járja be az összes helységeket és tartson nyomozatot, kik a tolvajok. De nemcsak a lopások megtorlásáról, hanem a bitang, uratlan jószág kiadásáról, az idegen szolgálóknak és a jogtalanul a király szolgálatából elvont személyek visszaállításáról is intézkedik e törvény. S hogy a jogtalan eltulajdonítások tiltott volta a büntetésnek kérelhetlen bekövetkezése s ezzel a vagyonbiztonság tudata mennél szélesebb körben terjedjen el, elrendelték, hogy a király küldötte járjon helységről helysére és hirdesse ki a lakosoknak, hogy egész Magyarországnak előkelő emberei megesküdtek arra, hogy tolvajt sem meg nem kimélnek, sem azt el nem rejtik.

Rendkívüli intézkedések.

A tolvajok ellen a lehető legerélyesebb és még abban a korban is feltűnő rendszabályokat léptették életbe. A halálbüntetés rendelése a lopásra, a szemek kitolása, a vagyonek kobzás, a tolvajnak rabszolgaságba adása tíz éven felüli gyermekeivel együtt, magukban véve is elég szigorú rendszabályok, de ebben a korban nem szokatlanok. A mi ezeket félelmesekké és rendkívüliekké tette, az az országos nyomozásnak elrendelése, mely alá úgyszólván az ország minden lakosa esett.

Kiemeljük azonban, hogy bár e törvények csak lopásról és tolvajról szólnak, ezen elnevezés alatt nem kell csupán a vagyonek elleni büntetteknek azt a faját érteni, melyet ma lopásnak nevezünk, hanem ide sorolandó a mai elnevezés szerint a rablás is, és egyáltalában minthogy e törvényekben az erőszakos elvételről nincs szó, pedig ez volt tulajdonképen e kornak kiirthatlan rákfenéje, kétségtelennek kell tartani, hogy e törvények éle a nagyon elharapózott rablások és erőszakos foglalások ellen irányult. Ezen felfogás mellett azután más szemmel fogjuk nézni e drákói törvényeket, melyek az aljas lelki rugókon, a kapzsiságon, birvágyon alapuló erőszakoskodást kiirtani akarták, még a bűnösök elpusztítása árán is.

III. Decretum.

Abban a korban rendőrségnek, praeventiv intézkedéseknek hírért sem ismerték, kénytelenek voltak tehát a repressiv rendszabályoknak, akkor szokásos legerősebb fajaihoz nyulni. A ki az országos nyomozás alkalmával lopásban gyanusnak jelezte a királyi kiküldött előtt, az kénytelen magát Istenítélet — tüzes vas hordozása — alá vetni. Sőt ha egy egész falu népe gyanus a lopásban és nem tudja kiadni a bűnösöket, az egész falu népe tíz-tíz főnyi csoportokba osztatik és mindegyik csoportból egy, kénytelen magát az Istenítélet alá vetni. Ha ez ártatlannak bizonyul, azaz ha keze a tüzes vas érintése után

sértetlennek, vagy a próbát követő három nap után begyógyultnak találtatott, a többi kilencz is menekül; ha pedig keze megsérült, a többi is Istenitélet alá vettetett, sőt még az is, kinek próbája előbb nem sikerült, most nem társai, hanem saját nevében újra kénytelen ártatlansága mellett próbát tenni. Kifejezetten meg van azonban mondva, hogy a gyanúsítottak, kivéve a köztudomású tolvajokat, itéletet kérhetnek, ártatlanságukat bizonyíthatják. Hogy ez csak Istenitélet által történhetett meg, ez nem a törvényhozás, hanem azon kor felfogásának hibája.

A bírói szervezetre vonatkozólag is történt intézkedés. Kimondatott, hogy minden bíró csak a saját területén járhat el, a nádor pedig csak a királyi Curián, ha onnan távozik, köteles pecsétjét otthagyni. A bíró a pecsétjét — azaz idéző parancsot — mindenkinek küldheti, kivéve a papi személyeknek és a comeseknek. Ezek felett a király ítél. A bírói felelősség is megállapítatott és pedig elég súlyos büntetésekkel.

Mindenki köteles a bírói idézésre birság terhe alatt megjelenni. A törvény ereje mindenkire terjed ki. Ha valaki az ország törvényeit megszegi, a püspök a király akarata szerint bűnhődjék, a comes hivatalát veszítse, a kapitány tisztségétől fosztassék meg és ezen felül 55 pensát fizessen, a vitéz pedig ugyanannyit fizessen.

Az uratlan dolgok és erőszak nélkül történt foglalások visszaadásának kötelezettségét is megállapítja e törvény.

Ime a legerélyesebb intézkedésekben nyilvánuló törekvés arra, hogy a nemzet kebelében rend legyen.

II. Decretum.

Bár hozatott e törvény László uralkodása alatt vagy előtt, ennek kiegészítését képezi, következőleg későbbben hozatott, László királynak II. végzeménye, mely az előbbi törvényt kissé enyhíti és a lopásra vonatkozó részletesebb intézkedéseken felül a személybiztonság megszilárdítása és a kereskedelem szabályo-

zása tekintetében is némi, szintén büntetések megállapításával összekötött rendelkezéseket tartalmaz.

Az országos nyomozás eszméje elejtetett. A kit az egész helység tolvajnak tart, kérhet bírói eljárást, melyben ártatlanságát Istenitélet által kimutathatja.

Szabály ugyan e törvényben is, hogy a lopás büntetése a felakasztás. De ha az érték csekély, kivételes büntetés alkalmazandó. Igy pl. 10 denáron, két ökör váltságdíján alóli, értékű dolog ellopása, enyhébb büntetés alá vonatott; a szabad ember a kárnak tizenkétszeresét és egy ökröt tartozott adni, a szolga pedig a kár kétszeresét fizette és orrának levágásával bűnhődött. Bizonyos esetekben pedig élelmi czikkek lopása csak vesszőzéssel büntettetett.

Nem szorítkozik ez a törvény csak a vagyon védelmére. Az előbbi törvényben szent István király rendeletének megváltoztatásával kimondatott, hogy a kik magánháiban megvívnak és a bíróhoz nem jönnek, azok felett bírói eljárás ne legyen. Hogy ebből a személy és házi jog büntelen megtámadása ne származzék, László király II. decretuma rendeli, hogy a nemesi lakházba való fegyveres behatolás és ottani garázdálkodásért a tettes, ha elég vagyona van, — t. i. legalább 110 pensa, — két-harmadának elvesztésével bűnhődik; ha nincs vagyona, leborotválva, bilinesekben vezessék a vásárra, ott megkorbácsolják és eladják. Szabad társai 55 pensán megválthatják magukat, a szolgák pedig úgy lakolnak mint uraik.

Korlátozza még e törvény a marhával, lovakkal való kereskedést a határszéleken, hogy az orgazdaságnak elejét vegye.

I. Decretum.

László törvényei között a legfontosabb az első decretum, mely modern kifejezést használva, a közigazgatási viszonyokat szabályozza, ezt is büntetések megállapításával. Legnagyobb része az egyházi ügyekkel kapcsolatos kérdésekről szól.

Egyházi ügyek.

Mindjárt az első intézkedés a katolikus papok házasságairól szól és daczára annak, hogy már nyugaton a papok házassága — elméletben — feltétlenül tiltva volt, a magyar törvény részben a papok esekély számára, részben valószínűleg a görög papok példájára való figyelemmel, a házaspapokat általában nem tiltotta el az oltártól; hanem csak a másod ízben nősült papokról és diaconusokról, — talán beleértve azokat is, kik mint nőtlenek lettek felszentelt papokká, vagy diaconusokká, és kik a magyar felfogás szerint nem nősülhettek, — továbbá azokról, kik özvegyeket vagy elváltakat vettek nőül, rendeli a törvény, hogy választassanak el feleségeiktől; ha pedig a pap nem akar válni, az egyházi törvény szerint lefokoztassék. Habár tehát a magyar törvény nem alkalmazkodik feltétlenül a már nyugaton elfogadott kánonjogi rendelkezéshez, mégis ennek befolyása alatt áll és ennek szellemében teszi intézkedéseit, kiemelvén, hogy a megengedett házasságban élő papok addig maradhatnak meg ez állapotban, a meddig a szent atya ellenkezőt nem ajánl.

Az egyházak ellátására tett ígéretet kötelezőnek jelenti ki a törvény a király itél, ha a teljesítés megtagadtatnék. Az egyháznak adott ajándék visszavonhatlan. A monostorokat és apátjaikat a megyés püspökök alá rendeli, csak a megyés püspöknek vagy valóságos apátnak engedi meg a barátta vagy apáczává való felszentelést. Az ünnepek megállapításánál a három nemzeti szentnek, István, Imre és Gellértnek külön ünnepet rendel. Külföldről, püspöki ajánló levél nélkül bevándorló pap megvizsgáltatik, nem forog-e fenn akadály arra nézve, hogy itt a világi papság körében helyet foglalhatnak-e. Külföldiek, kik a magyar börtöket nem akarják megtartani, kiutasítatnak az országból, de itt szerzett vagyonukat kötelesek vissza hagyni.

A kor felfogásának megfelel, hogy a törvény elég szigorú büntetéseket szab azokra, kik nem teljesítik a vallási köteleseket, u. m.: templomlátogatást, böjtölést, vasárnapi szünet

megtartását, mely utóbbiba a kereskedés és vadászat tilalma is kifejezetten bevétellett. A vasárnapon vadászó világi ember lovát és kutyáját vesztette, de lovát egy ökrrel megválthatta; a pap pedig felfüggesztetett, míg nem vezekelt.

Intézkedéseket találunk még a régi pogány vallás követőiről annyiban, a mennyiben a régi mód szerint áldozó, egy ökröt tartozik birság gyanánt adni.

A zsidókról és izmaelitákról (mohamedán hitű kereskedők) a törvény szintén szól. Vallásukat szabadon gyakorolhatták; azonban kimondatott, hogy ha a zsidó keresztény feleséget vett, vagy keresztény szolgálót tart, ezek tőle elvétessenek. A zsidók kötelesek a keresztény ünnepek tartására; ha mégis dolgoznak, szerszámukat veszítik.

Igen részletesen szabályozza a törvény a papi tizedet és annak beszédését.

Szorosan jogi szabályokat is tartalmaz. Így kimondja, hogy a férj, ki házasségtörésen ért nejét megöli, az Istennek számol be. De ha a nőnek valamelyik rokona azt állítja, hogy igazságtalanul ölte meg, a bíró ítél felette. A nőrablást az emberölés birságával sújtja e törvény.

A peres felek kötelesek a bíró előtt megjelenni, a meg nem jelenő perét veszti és birságot fizet.

Elég gazdag és változatos e törvény tartalma. Mutatja, hogy László király iparkodott a mindennapi élet szükségleteit lehetőleg kielégíteni.

Egyházi alapítások és szervezet.

Nagyon hiányos volna azonban szent királyunk kormányzásának ezen vázlatos ismertetése is, ha meg nem emlékeznénk azon kiváló tevékenységéről, melyet templomok, monostorok és püspökségek alapítása körül kifejtett és gazdag dotálásuk által az egyházi férfiak sorsát a nemzet sorsával úgy összekötötte, hogy a nemzeti eszme legerősebb bajnokai közt mindig az egyháziakat is találjuk.

Templomok, kolostorok és püspökségek alapítása e korban nemcsak a hitéletnek, hanem civilisatio és műveltségnek terjesztése érdekében is kívánatos volt. Az egyházi életnek ezen gyújtó pontjai egyúttal központjai voltak a tudományosságnak. Az írás, olvasás mesterségét csak a papok bírták, könyveket csak a papoknál lehetett találni, mire László I. decretumának 7. cikke is utal, meghagyván a püspököknek, hogy az elhagyott, de újonnan felállítandó plebániákat könyvekkel ők lássák el, egyházi szerek, ruhák pedig a király költségén szerzendők be. A világiak annyira járatlanok voltak az írás és olvasás mesterségében, hogy a birói idézések is pecséttel történtek. Kálmán királyról pedig külön felemlítették, hogy úgy tudott olvasni, mint valamely püspök.

László király Bátkán Baranya megyében szent Mihály tiszteletére monostort alapított. A pannonhalmi apátságnak, a bakonybeli monostornak és a pécsváradi apátságnak, a mai Ó-Buda helyén, még szent István által alapított káptalannak birtokait szaporította. A püspökségek szervezetére különös gondot fordított. A kalocsai egyházmegyét rendezte; az egrinek javadalmaikat szaporította; a váradi székesegyházat és káptalant ő alapította és a bihari püspökség székhelyét ide helyezte. Ő alapította a zágrábi püspökséget, mely Zala-, Somogy vármegyék területének egy részével hazánknak azon vidékeit magában foglalta, mely később Szlavonia és most Horvátország név alatt előfordul. Hogy pedig az ottani szlávok is kellő oktatásban részesüljenek, e püspökség élére egy, a szláv nyelvekben jártas püspököt állított. Ugyancsak hazánknak délnyugati részébe, Somogyvárba telepített francia szerzeteseket, hogy azok ott a magasabb nyugati kulturának terjesztői legyenek.

László ezen egyházi alapításainál is mindig szem előtt tartotta királyi fenhatóságát, miről a somogyvári apát-pító-levele kifejezett bizonyosságot tesz, mondván: «hogy a mint a királyé ez a monostor, úgy a jóknak közös megegyezéséből az

a királyi tilalom áll fenn, hogy senki a halandók közül, kivéve a királyt, ne merészeljen itélni az egyház dolgaiban».

* * *

László halála.

Tizennyolcz évig uralkodott László király, midőn 1095. évben megbetegedett és ez év nyarán meghalt. A hónapra és napra nézve a történetírók nem egyeznek meg. A legenda szerint Székesfehérvárott akarták eltemetni, de midőn a gyászmenet egy éjjel megpihent, reggel azt találták, hogy a koei a holttesttel magától indult Várad felé; erre a holttestet Nagy-Váradra vitték és ott az egyház hagyománya szerint 1095. évi július 29-én eltemették.

László jellemzése.

Igazságos és vallásos élete, dicső és sikerrel telt kormányzása valóságos nemzeti szentté avatták őt. Az egyház, midőn alig száz évvel halála után a szentek közé sorozta és 1192. évi június 27-én holttestének ünnepélyes felvételét tartotta, elismerésével megerősítette a magyar nemzetnek meggyőződését, ezen király szellemi nagyságáról, kormánya dicsőségéről és fényéről.

A legenda mindama jót és nemeset, a mit az akkori idők felfogása szerint királyról és szentről mondani lehet, neki tulajdonította. Szépség és erő, mély belátás, vallásos érzület, jótékony-ság, könyörületesség a szegények iránt, mindezt kiváló mérvben bírta. Mint király, barátainak, veszélyben és bajban is mindenkor hű támasza volt; ellenségeinek félelmes, de a legyőzöttek iránt kegyes és békülékeny; népéhez jószágos; igazságos bíró, ki a jog szigorúságát az irgalom szelidségével enyhítette; igéretében szilárd; mindent az országért, semmit magáért. A nevével összekapcsolt csodák is csak egy ízben saját javára szolgáltak, midőn a szikla ketté hasadt, hogy ellenségei fel ne konzolhassák. Csodáival népét megmenti a döghaláltól, midőn a szent

László-füvet mint orvosságot ajánlja; katonáit az ellenség eselétől megmenti, midőn a kínessedőket úgy téríti eszükre, hogy a kincs kavicsesá változik át; éhező seregéhez az ő imádsága folytán marhaesordák jönnek és szomjazó harcosainak forrást fakaszt a sziklából. Még holta után is az igazságot védi, midőn peres ügyben az ő sírjánál megjelenő felek között az igazat segíti diadalra.

Magánéletéről, szokásairól mitsem tudunk; de kormányzatának tettei egytől egyig igazolják a legenda által neki tulajdonított fenkölt erényeket. Hogy mily tekintélye volt minden irányban, azt mutatja a krónikának azon előadása is, hogy a német római birodalom császári koronáját is felajánlották neki, ő azonban azt el nem fogadta, és hogy az első kereszties hadjárat fővezérévé őt választották, melynek elfogadását halála akadályozta meg.

* * *

Visszapillantás.

Ma, midőn nyolcz század választ el bennünket László király korától, bár életének, uralkodásának és Magyarország akkori állapotának részleteit nem ismerjük, mégis általánosabb és áttekintőbb képet nyerhetünk ezekről, mint László kortársai, mert a szemlélő távolsága lehetővé teszi, hogy az események tömkelegében mellőzheti a zavaró részleteket, felismerje a részek összefüggését, az egésznek uralkodó jellegét, előzményeit és következményeit.

Világbirodalom.

Midőn a római birodalom szétmállása bekövetkezett, a római imperiumnak, a római polgárnak és a római jognak eszméi, melyek addig az akkor ismert világot egy egészszé összerasztották, erejükből vesztek. A népvándorlással más jogok, más szabadság és más uralkodási alakzat lépett előtérbe, milyent eddig a civilisatió élén levő népek, a görögök és rómaiak

ismertek. És bár a Justinian császár által a jog terén létesített hatalmas munkák a római egység szellemi fölényét és erejét utolsó erőfeszítéssel a barbár világ előtt fényesen dokumentálták, ez mégis csak a lenyugvó nap bibor ragyogásához hasonlított, melynek éltető, virágot fakasztó és gyümölcsöt érlelő ereje már nincs.

Kereszténység.

A kereszténység volt a gyűrű, mely a római világnézetet az új világnézetekkel összekötötte. Fakadása és uralkodásra jutása a római császári korba, — virágzása, világra szóló tényezővé fejlődése az új államalakulatok korába esett. A kereszténység minden népet, barbárt és görögöt, minden embert, szabadot és rabszolgát egyaránt kebelébe fogadott; egységes volt mint a római világnézet, de a szabadságot és függetlenséget vallotta, mint a népvándorlás szabadságszerető népei.

Mondhatni varázserővel lüktetett akkor mindenhol a vágy, hogy minden állam, minden nép, minden egyén valamely közös kapocs által összeköttessék, úgy hogy természetszerűnek tűnik fel e forrongásnak végeredménye: Nagy Károlynak Rómában történt koronázása Leo pápa által.

Ezzel meg volt adva a keresztény világbirodalom eszméje. Azonban a római egyház természeténél fogva nem tudván nemzeti lenni, másrészt pedig az egyéni szabadságnak és függetlenségnek homályos, de azért éppen benső alapjánál, gyakran azonban az önzésnél fogva is igen erős érzete, csakhamar ellenkezésbe jöttek a világbirodalom követelményeivel, annál inkább, mert a várt eredmények: béke, egyetértés, boldogság, nem állottak be.

Nemzetiség.

Akkor lép a nemzetiség előtérbe s lesz új államalakulatok központjává. A hit és a birodalom egysége volt a centripetalis, a nemzet a centrifugális erőnek főforrása. A mely népben a

nemzeti erő hatalmas volt, az meg tudott küzdeni azzal, a kezdetben ellenállhatlan, de későbbben mindinkább lankadó erővel, melylyel az egyháznak és a német-római császárság-nak egyesített befolyása a szomszéd államokat a maga körébe vonni iparkodott. Látjuk, hogy a mai Szászország és Brandenburg szláv népei teljesen elvesztik még nyelvüket is, de ellentétlenül minden beolvasztási kísérletnek Anglia, Dánia, Lengyelország, Spanyolország népei.

Mennyire lett szent István ebbe a bűvös körbe bevonva, azzal most nem akarunk foglalkozni. De tény, hogy gyenge utódai alatt mindig veszedelmesebben mosták Magyarország határait a beolvasztás hullámai, sőt a végelnyelés közel állott, midőn az országot mint hűbért felajánlották.

László tevékenysége a magyar állam megszilárdítása.

Már Géza királysága a nemzeti reakciónak eredménye. Lászlónak volt fentartva, hogy erős kézzel vezesse ki nemzetét a minden oldalról fenyegető veszélyek árjából. Fáradozásainak sikerét első sorban saját és népének erős nemzeti érzésének köszönhette. Kormányzási aktusai, háborúi, törvényei mind erre mutatnak. Nagy segítségére volt az, hogy a pápától nyert felhatalmazás folytán maga a király mint legfőbb kegyúr, de az esztergomi érsek is bizonyos önállósággal intézték az egyház ügyeit. A történehből pedig látjuk, hogy mind azokban az országokban, hol sikerült az egyházi életet a nemzettel szerves összeköttetésbe hozni, ennek az országra is, de a vallásra és egyházra is áldásos következményei voltak.

Lászlónak, mint királynak, közjogi helyzete, kapcsolatban népének, az egyház által is támogatott, erős nemzeti öntudatával, képezte hazánk szervezetének szilárd alapját; ezen alaphoz a magyar évszázadokon át tántoríthatlanul ragaszkodott, ez tette lehetségessé, hogy Magyarország ellenállhatott minden támadásnak és ma ezer éves jubileumát ülheti.

Ennek az alapnak, ha nem is mondjuk megteremtése, de

kétségtelenül az idő minden viszontagságai elleni biztosítása: ezt köszönhetjük László király uralkodásának.

Büszkeséggel vallhatjuk a miénknek ezt a nagy királyt, ki a szent István Magyarországot megerősítette, átalakítását befejezte, az európai önálló államok egyenjogú társává tette, ki korának magaslatán állva, attól még sem volt idegen, kiben kortársai, országa, népe, és a történet is a tökély személyesítését látja és tiszteli nyoleczszáz éven át a mai napig.

